

УДК 546.3-866.711.682

ВЗАЄМОДІЯ КОМПОНЕНТІВ У ПОТРІЙНИХ СИСТЕМАХ {Gd, Dy}–Mn–In

М. Демчина, І. Бігун, Б. Белан, М. Маняко, М. Дзевенко, Я. Каличак

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Кирила і Мефодія, 6, 79005 Львів, Україна
e-mail: marta.dem.85@gmail.com*

Методами рентгенівського порошкового аналізу та енергодисперсійної рентгенівської спектроскопії досліджено взаємодію компонентів та побудовано ізотермічні перерізи діаграм стану систем {Gd, Dy}–Mn–In у повному концентраційному інтервалі при 870 К. За температури відпалу в системах існує по три тернарні сполуки, відповідно: $Gd_3(Mn_xIn_{1-x})$ ($0 < x \leq 0,12$) (структурний тип $AuCu_3$), $GdMn_{1,46-1,20}In_{0,54-0,80}$ (структурний тип $MgZn_2$), $GdMn_{0,70-0,50}In_{1,30-1,50}$ (структурний тип $CaIn_2$); $\sim Dy_7Mn_{1,5}In_{1,5}$, $DyMn_{1,58-1,16}In_{0,42-0,84}$ (структурний тип $MgZn_2$) та $DyMn_{0,71-0,35}In_{1,29-1,65}$ (структурний тип AlB_2). В обох системах утворюються тверді розчини заміщення на основі бінарних сполук $P3MMn_2$ зі структурою типу $MgCu_2$ протяжністю до 0,17 ат. частки In у системі з гадолінієм та до 0,10 ат. частки In у системі з диспрозієм.

Ключові слова: рідкісноземельний метал (РЗМ), Індій, Манган, тернарна сполука, кристалічна структура, фазові рівноваги.

Дослідження взаємодії компонентів у системах {Gd,Dy}–Mn–In є продовженням праць з систематичного вивчення потрійних систем РЗМ–перехідний метал–Індій [1]. Для систем РЗМ–Mn–In ізотермічні перерізи в повному концентраційному інтервалі побудовані для РЗМ = Y, Sm, Tb [2,3]. У системах з Gd та Er детально досліджено тільки розрізи 0,333 ат. частки РЗМ [4,5]. Решту потрійних систем досліджували лише з метою пошуку сполук для вивчення їхніх фізичних властивостей [4,6–8]. Аналіз наведених вище літературних даних засвідчує, що системи з манганом досить сильно відрізняються за характером взаємодії компонентів від систем нікелю, кобальту чи міді [1]. У той час, як у зазначених системах тернарні сполуки існують по всьому концентраційному трикутнику, більшість відомих сполук мангану утворюється на розрізі 0,333 ат. частки РЗМ, а їхній склад можна описати загальною формулою $P3M(Mn,In)_2$ і вони є ізоструктурними до бінарних типів фаз Лавеса ($MgCu_2$, $MgZn_2$, $MgNi_2$), AlB_2 чи $CaIn_2$. Попередні дані щодо фазових рівноваг у системі Gd–Mn–In наведені у [9].

Наша мета – побудувати ізотермічні перерізи діаграм стану систем Gd–Mn–In та Dy–Mn–In у повному концентраційному інтервалі при $T = 870$ К, визначити структуру та межі існування потрійних сполук.

Подвійні системи {Gd,Dy}–In [10,11], {Gd,Dy}–Mn [12] та Mn–In [13], які обмежують досліджувану потрійну, вивчені досить повно. Для них побудовано діаграми стану та визначено кристалічні структури сполук. Системи {Gd, Dy}–In схожі між собою, у них утворюється по п'ять бінарних сполук такого складу: $P3M_2In$ (структурний тип (СТ) Ni_2In), $P3M_5In_3$ (СТ W_5Si_3), $P3MIn$ (СТ $CsCl$), $P3M_3In_5$ (СТ Pu_3Pd_5), $P3MIn_3$ (СТ $AuCu_3$) [10, 11]. Подвійні системи {Gd,Dy}–Mn [12] також

близькі між собою за характером взаємодії компонентів, у них утворюються по три сполуки однакового складу, які є ізоструктурними: $P3MMn_2$ (поліморфні модифікації з СТ $MgCu_2$ та $MgZn_2$), $P3M_6Mn_{23}$ (СТ Th_6Mn_{23}), та $P3MMn_{12}$ (СТ $ThMn_{12}$). У системі $Mn-In$ існує лише одна бінарна сполука: Mn_3In (СТ Al_4Cu_9).

Для дослідження систем $Gd-Mn-In$ та $Dy-Mn-In$ виготовлено 45 та 39 потрійних сплавів, відповідно. Зразки масою ~ 1 г синтезували електродуговим плавленням шихти з компактних металів ($P3M$ з вмістом 0,998 мас. частки $P3M$; манган – 0,9992 мас. частки Mn , індій – 0,9999 мас. частки In) у відповідних масових співвідношеннях в атмосфері очищеного аргону (гетер – губчатий титан). Втрати під час плавлення не перевищували 2 мас. % для кожного сплаву, тому склад сплавів приймали таким, що дорівнює складу шихти. Одержані зразки відпалювали у вакуумованих кварцових ампулах при 870 К протягом місяця. Фазовий аналіз сплавів проводили за рентгенограмами, отриманими на порошкових дифрактометрах (дифрактометр ДРОН-2.0М, FeK_{α} -випромінювання; дифрактометр Philips X'Pert, CuK_{α} -випромінювання). Для розрахунків порошкових дифрактограм використовували програму FullProf [14]. Окремі сплави досліджували на растровому електронному мікроскопі-мікроаналізаторі РЕММА-102-02, обладнаному мікроаналізатором EDX (точність вимірювання – 2 ат. %).

За результатами рентгенофазового аналізу та, частково, енергодисперсійної рентгенівської спектроскопії (ЕДРС) побудовано ізотермічні перерізи діаграм стану систем $\{Gd,Dy\}-Mn-In$ при 870 К у повному концентраційному інтервалі (рис. 1).

У досліджуваних системах підтверджено існування відомих з літератури бінарних сполук, які практично не розчиняють третього компонента. Виняток становлять бінарні сполуки $P3MMn_2$ з СТ $MgCu_2$, які утворюють тверді розчини заміщення. Обидва тверді розчини простягаються вздовж ізоконцентрації 0,333 ат. частки $P3M$ до 0,17 ат. частки In у системі з Gd та до 0,10 ат. частки In у системі з Dy . Параметри комірок для обох твердих розчинів закономірно зростають зі збільшенням вмісту In : у межах $a = 0,77471(7)-0,8014(2)$ нм для твердого розчину $GdMn_{2-1,50}In_{0-0,50}$ із позитивним відхиленням від правила Вегарда та $a = 0,75818(7)-0,7805(1)$ для твердого розчину $DyMn_{2-1,70}In_{0-0,30}$ з адитивною зміною параметрів (рис. 2, а, 4, а). Дані щодо твердого розчину в системі з гадолінієм добре корелюють з даними праці [4], у якій граничний склад описано формулою $GdMn_{2-1,51}In_{0-0,49}$.

На цьому ж розрізі в системі $Gd-Mn-In$ підтверджено існування двох тернарних сполук, для яких визначено межі області гомогенності. Розріз $Gd(Mn_{1-x}In_x)_2$ представлений у літературі, однак результати є суперечливими. Сполука зі структурою $MgZn_2$ вперше виявлена авторами [8] за еквіатомного складу та температур 970 і 1 170 К. Однак, згідно з дослідженнями авторів [4], за температур 670 та 1 030 К склад сполуки є зміщеним до більшого вмісту Мангану і для неї характерна область гомогенності в межах $GdMn_{1,46-1,20}In_{0,54-0,80}$. В праці [4] також повідомлено, що сполука $GdMnIn$ за температур понад 1 170 К кристалізується в структурному типі $MgNi_2$, а за нижчих температур не існує. Результати наших досліджень сплавів у цій області, відпалених при 870 К, практично збігаються з даними [4], і тому в ході побудови ізотермічного перерізу діаграми стану системи межі існування фази зі структурою типу $MgZn_2$ подано за результатами цієї праці. За температури відпалу 870 К ми не виявили фази зі структурою типу $MgNi_2$, а у сплавах $Gd(Mn_{1-x}In_x)_2$, багатих на Індій, підтверджено існування ще однієї сполуки зі структурою $CaIn_2$ [4] та вперше виявлено

для неї область гомогенності в межах $\text{GdMn}_{0,70-0,50}\text{In}_{1,30-1,50}$. Збільшення параметрів комірки твердого розчину відбувається згідно з правилом Вегарда ($a = 0,48567(2) - 0,48576(3)$, $c = 0,71820(6) - 0,72000(8)$ нм) (див. рис. 2, б). Раніше ми [6, 7] за складу $\text{GdMn}_{0,67}\text{In}_{1,33}$, однак у литому стані, виявили сполуку зі структурою типу AlB_2 , близькоспорідненою до типу CaIn_2 .

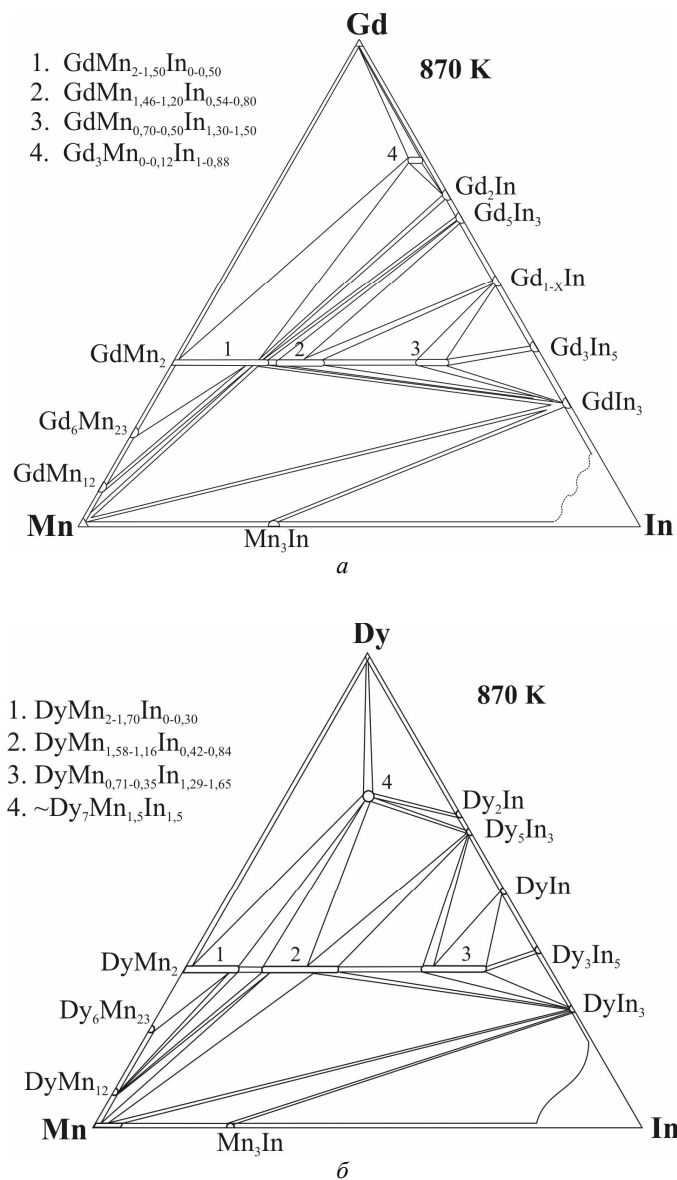

Рис. 1. Ізотермічні перерізи діаграм стану систем Gd–Mn–In (а) та Dy–Mn–In (б) при 870 К.

У потрійних сплавах з високим вмістом Гадолінію, відпалених за температур 870, 970 та 1 070 К ідентифікована сполука змінного складу $Gd_3(Mn_xIn_{1-x})$ ($0 < x \leq 0,12$). Імовірно, що невеликі кількості мангану стабілізують утворення фази Gd_3In , де він частково заміщує In, утворюючи твердий розчин з незначною областю гомогенності. Максимальний вміст Mn у сполуці за результатами ЕДРС аналізу становить 0,03 ат. частки (рис. 3). Дифрактограми сполуки проіндексовані у СТ $AuCu_3$ з параметрами комірки $a = 0,48370(1)–0,48557(7)$ нм для різних сплавів. Кристалографічні характеристики сполуки наведено в табл. 1.

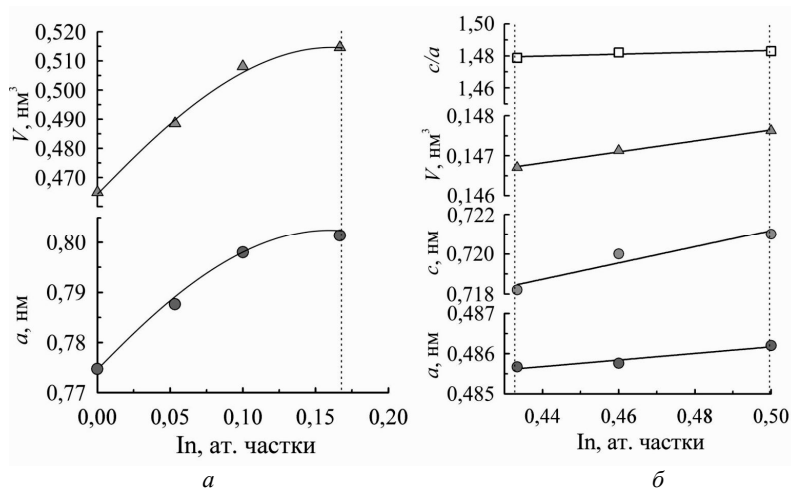

Рис. 2. Залежність параметрів та об'єму елементарних комірок твердих розчинів $Gd(Mn_{1-x}In_x)_2$ зі структурами типів $MgCu_2$ ($x = 0-0,50$) (а) та $CaIn_2$ ($x = 1,30-1,50$) (б) від вмісту Індію.

Таблиця 1

Кристалографічні характеристики, умови знімання та розрахунку кристалічної структури сполуки $Gd_3(Mn_xIn_{1-x})$ ($0 < x \leq 0,12$)

Формула сполуки	$Gd_3Mn_{0,05}In_{0,95}$
Структурний тип	$AuCu_3$
Просторова група	$Pm-3m$
Параметри комірки a , нм	0,48485(4) нм
Об'єм комірки V , нм ³ ; Z	0,11397(3); 1
Обчислена густина, г/см ³	8,546
Дифрактометр; випромінювання	Philips X'PERT; $CuK\alpha_1$
Межі 2θ	15,00° – 110,00°
Крок, час знімання	0,02°, 10 с
R_B ; R_F ; R_p ; R_{wp} , %	6,32; 7,84; 10,7; 13,9
$3c$	0 1/2 1/2
V_{i0} , нм ²	0,0139(5)
$1a$	0 0 0
V_{i0} , нм ²	0,95In+0.05Mn
	0,004(1)

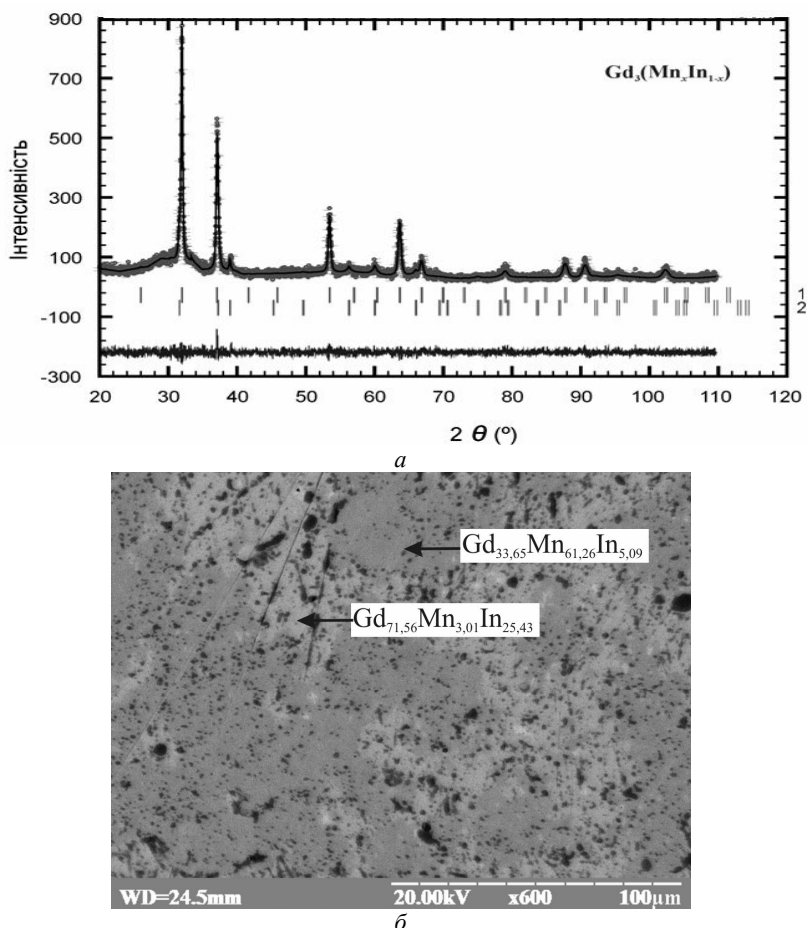

Рис. 3. Експериментальна (крапки), розрахункова (лінія) та різницева дифрактограми (а) та ЕДРС (б) сплаву $Gd_{50}Mn_{40}In_{10}$ ($Gd_{33,65}Mn_{61,26}In_{5,09}$ – фаза типу $MgCu_2$; $Gd_{71,56}Mn_{3,01}In_{25,43}$ – фаза типу $AuCu_3$).

У системі $Dy-Mn-In$ (див. рис. 1, б) за температури відпалу було підтверджено існування відомих раніше тернарних сполук зі СТ $MgZn_2$ та AlB_2 і вперше визначено межі їхнього існування. Тернарна сполука зі СТ $MgZn_2$ утворюється в межах 0,14–0,28 ат. частки In (рис. 4, б), а її склад описує формула $DyMn_{1,58-1,16}In_{0,42-0,84}$ ($a = 0,55829(6)–0,56556(2)$, $c = 0,91478(6)–0,92069(3)$ нм). Область гомогенності тернарної сполуки зі СТ AlB_2 є в межах від 0,43 до 0,55 ат. частки In (див. рис. 4, в), а склад сполуки такий: $DyMn_{0,71-0,35}In_{1,29-1,65}$ ($a = 0,4850(1)–0,4861(1)$, $c = 0,3496(3)–0,3568(1)$ нм). Також у досліджуваній системі виявлено існування нової тернарної сполуки приблизного складу $Dy_7Mn_{1,5}In_{1,5}$, кристалічну структуру якої визначити, на жаль, не вдалося. Кристалографічні характеристики фаз наведено в табл. 2.

Спільною рисою всіх досліджених систем є утворення сполук на розрізі R_3MMn_2 –“ R_3MIn_2 ”. Черговість утворення сполук на цьому перерізі в системах $R_3M-Mn-In$ відображено на рис. 5. Відомості про системи Ho та Tm наведені згідно з [15].

Як уже було зазначено, сполуки R_3MMn_2 найчастіше належать до фаз Лавеса, кубічної $MgCu_2$ або гексагональної $MgZn_2$, тому з боку цих бінарних сполук утворюються або тверді розчини зі структурою типу $MgCu_2$ (системи $\{Y, Gd, Dy\}$ – Mn – In), або ж проміжні тернарні фази з цим типом структури (система Gd – Mn – In).

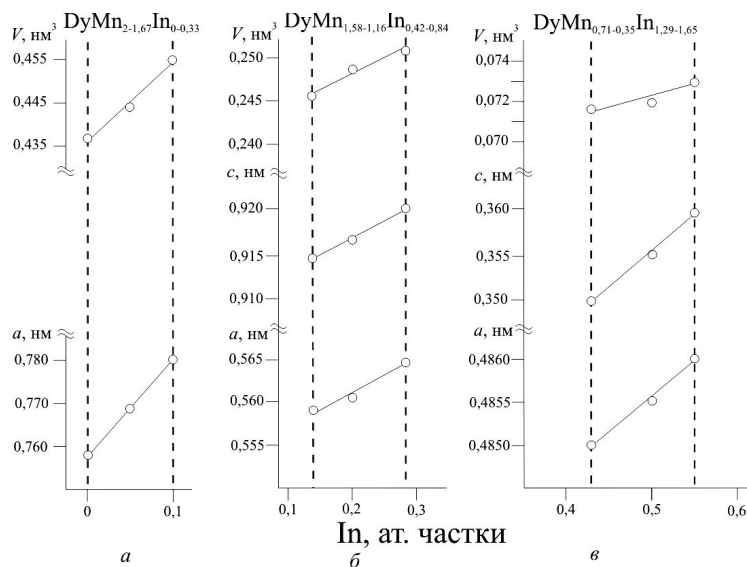

Рис. 4. Зміна параметрів елементарної комірки фаз системи Dy – Mn – In на перерізі 0,333 ат. частки Dy : a – СТ $MgCu_2$; b – СТ $MgZn_2$; v – СТ AlB_2 .

Таблиця 2

Кристалографічні характеристики сполук систем $\{Gd, Dy\}$ – Mn – In

Сполука	СТ	ПГ	Параметри комірки, нм	
			a	c
$GdMn_{2-1,50}In_{0-0,50}$	$MgCu_2$	$Fd-3m$	0,77471(7)–0,8014(2)	-
$GdMn_{1,46-1,20}In_{0,54-0,80}$	$MgZn_2$	$P6_3/mmc$	0,5700–0,5725	0,9294–0,9336
$GdMn_{0,70-0,50}In_{1,30-1,50}$	$CaIn_2$	$P6_3/mmc$	0,48567(2)–0,48576(3)	0,71820(6)–0,72000(8)
$Gd_3Mn_{0-0,12}In_{1-0,88}$	$AuCu_3$	$Pm-3m$	0,48370(1)–0,48557(7)	-
$DyMn_{2-1,70}In_{0-0,30}$	$MgCu_2$	$Fd-3m$	0,7582(1)–0,7805(1)	-
$DyMn_{1,58-1,16}In_{0,42-0,84}$	$MgZn_2$	$P6_3/mmc$	0,55829(6)–0,56556(2)	0,91478(6)–0,92069(3)
$DyMn_{0,71-0,35}In_{1,29-1,65}$	AlB_2	$P6/mmm$	0,4850(1)–0,4861(1)	0,3496(3)–0,3568(1)

Однак у системі Tb – Mn – In твердий розчин належить до типу $TbFe_2$, який є ромбоедрично деформованим варіантом структури типу $MgCu_2$, а проміжна фаза з такою структурою існує за значно вищого вмісту індію і має практично сталий склад. За найвищого вмісту Індію на цій же ізоконцентраті РЗМ утворюються фази зі структурою типу AlB_2 або $CaIn_2$. Фази, що існують на цьому перерізі, мають змінний

склад за манганом та індієм. У всіх випадках атоми Мангану та Індію утворюють статистичні суміші (Mn+In), які займають положення менших за розмірами атомів у структурах фаз Лавеса або ж у типах AlB_2 чи $CaIn_2$. Збільшення вмісту індію приводить до зростання періодів і об'єму комірки, що узгоджується з розмірами атомів In ($r = 0,1663$) та Mn ($r = 0,1264$ нм) [16].

Споріднені системи РЗМ–Mn–Ga є значно багатшими на тернарні сполуки, ніж системи Індію. У системах Tb–Mn–Ga та Dy–Mn–Ga [17] утворюється, відповідно, сім та шість інтерметалідів, причому частина сполук виявлена в області низьких концентрацій рідкісноземельного металу, а саме – сполуки $R_3M(Mn,Ga)_{12}$ (СТ $ThMn_{12}$), $R_3M_2(Mn,Ga)_{17}$ (СТ Th_2Ni_{17} та Th_2Zn_{17}). На розрізі 0,333 ат. частки РЗМ замість фаз Лавеса утворюються сполуки зі структурами типів KHg_2 та $TiFeSi$, а в частині трикутника, багатій на Галій, – сполуки зі структурою типу $CaIn_2$ замість AlB_2 у випадку систем Індію. Завдяки меншій різниці в розмірах атомів Ga ($r = 0,141$ нм) та Mn ($r = 0,135$ нм) системам РЗМ–Mn–Ga більше властиві утворення твердих розчинів на основі бінарних сполук та наявність областей гомогенності для тернарних сполук. Отже, у разі переходу від систем Ga до систем In тенденція до утворення тернарних сполук зменшується.

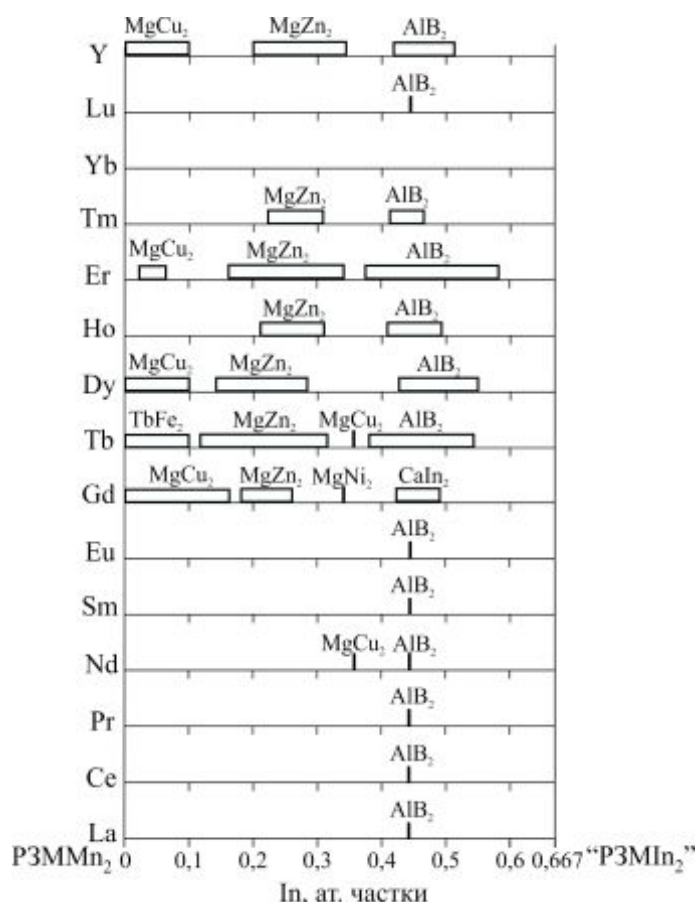

Рис. 5. Черговість утворення різних типів структур на розрізі 0,333 ат. частки РЗМ у системах РЗМ–Mn–In.

1. *Kalychak Ya. M., Zaremba V. I., Pöttgen R.* et al. Rare Earth-Transition Metal-Indides // Handbook on the Physics and Chemistry of Rare Earths / Eds. K. A. Gschneider Jr., J.-C. Bünzli, V. K. Pecharsky. Amsterdam: Elsevier, 2004. Vol. 34. Ch. 218. P. 1–133.
2. *Пустовойченко М., Дзевенко М., Ничипорук Г.* та ін. Взаємодія компонентів у системах Y–Mn–In та Sm–Mn–In // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. хім. 2008. Вип. 49. Ч. 1. С. 64–70.
3. *Демчина М. С., Белан Б. Д., Маняко М. Б.* та ін. Взаємодія компонентів у системі Tb–Mn–In при 870 К // Укр. хім. журн. 2011. Т. 77. № 5. С. 16–23.
4. *De Negri S., Kaczorowski D., Grytsiv A., Alleno E.* Gd(Mn_{1-x}In_x)₂: crystal structure and physical properties // J. Alloys Compd. 2004. Vol. 365. P. 58–67.
5. *Дзевенко М., Галаджун Я., Давидов В., Каличак Я.* Інтерметалічні фази на розрізі 0,333 атомні частки Ербію в системі Er–Mn–In // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. хім. 2004. Вип. 44. С. 14–17.
6. *Dzevenko M. V., Galdzhun Y. V., Zaremba V. I., Kalychak Y. M.* New ternary indides of rare-earth metals and manganese with AlB₂-type structure // J. Alloys Compd. 2005. Vol. 397. P. 161–164.
7. *Dzevenko M., Havela L., Prokleška J.* et al. Magnetic and electronic-transport properties of R(Mn, In)₂ (R – rare earth metals) with AlB₂-structure type // J. Physica B. 2007. Vol. 393. P. 321–327.
8. *Dhar S. K., Mitra C., Manfrinetti P., Palenzona R.* Synthesis and magnetic properties of NdMnIn and some RMnIn (R – rare earth) // J. Phase Equilibria. 2002 Vol. 23.N 1. P. 79–82.
9. *Бігун І., Дзевенко М., Каличак Я.* Взаємодія компонентів у системі Gd–Mn–In при 870 К // Фізика і хімія твердого тіла: стан, досягнення і перспективи: Зб. наук. праць Всеукр. науково-практичної конф. молодих вчених та студентів. Луцьк, 2012. С. 28.
10. *Yatsenko S. P., Semyanikov A. A., Shakarov H. O., Fedorova E.G.* Phase Diagrams of Binary Rare Earth Metal–Indium // J. Less-Common Met. 1983. Vol. 90. N. 1. P. 95–108.
11. *Palenzona A., Cirafici S.* Gd–In (Gadolinium–Indium) System // Bull. Alloy Phase Diagrams. 1989. Vol. 10. P. 234–240.
12. *Kirchmayr H. R., Lugscheider W.* Aufbau der binären Zustandsbilder von Gadolinium, Dysprosium, Holmium und Erbium mit Mangan // Z. Metallkd. 1967. Bd. 58. H. 3. S. 185–193.
13. *Okamoto H.* The In–Mn (Indium-Manganese) System // Bull. Alloy Phase Diagrams. 1990. Vol. 11. N 3. P. 303–306.
14. *Rodriguez-Carvajal J.* Program Fullprof.2k (Version 2.90). 2004.
15. *Dzevenko M., Bigun I., Paukov M.* et al. Crystal structure and magnetic properties of RE(Mn, In)₂ (RE = Ho, Er, Tm) // Intermetallics. 2014. Vol. 46. P. 18–21.
16. *Emsley J.* The elements. Oxford: Clarendon Press, 1991.
17. *Гринь Ю. Н., Гладышевский Р. Е.* Галлиды. М.: Металлургия, 1989. 304 с.

THE COMPONENT INTERACTION IN {Gd, Dy}–Mn–In TERNARY SYSTEMS

M. Demchyna, I. Bigun, B. Belan, M. Manyako, M. Dzevenko, Ya. Kalychak

*Ivan Franko National University of Lviv,
Kyryla & Mefodiya Str., 6, 79005 Lviv, Ukraine
e-mail: marta.dem.85@gmail.com*

Interaction of the components in {Gd, Dy}–Mn–In systems was investigated by X-ray powder and EDX methods and isothermal section of phase diagrams were constructed at 870 K in full concentration range. Three ternary compounds exist in each system at the temperature of annealing: $\text{Gd}_3\text{Mn}_{0.012}\text{In}_{1.088}$ (AuCu₃-type), $\text{GdMn}_{1.46-1.20}\text{In}_{0.54-0.80}$ (MgZn₂-type), $\text{GdMn}_{0.70-0.50}\text{In}_{1.30-1.50}$ (CaIn₂-type); $\sim\text{Dy}_7\text{Mn}_{1.5}\text{In}_{1.5}$, $\text{DyMn}_{1.58-1.16}\text{In}_{0.42-0.84}$ (MgZn₂-type) and $\text{DyMn}_{0.71-0.35}\text{In}_{1.29-1.65}$ (AlB₂-type). Almost none of the binary compounds dissolve the third component. The exception is the existence of the solid solution based on RMn₂ binary compound, which dissolves up to 17 at. % of In in the Gd–Mn–In system, and up to 10 at. % of In in Dy–Mn–In system.

Key words: rare-earth, indium, manganese, ternary compound, crystal structure, phase equilibrium.

Стаття надійшла до редколегії 31.10.2014

Прийнята до друку 30.12.2014